WIKIPEDIA

Nynorsk

Nynorsk, før 1929 kalt landsmål, er et av de to offisielle norske skriftspråkene som ble vedtatt ved likestillingsvedtaket av 12. mai 1885.[1] Det er basert på de moderne norske dialektene og det gamle landsmålet, i motsetning til bokmål, som ble basert på riksmål som igjen er basert på dansk. Det var spesielt på første halvdel av 1900-tallet et uttalt språkpolitisk mål å slå bokmål og nynorsk sammen til et felles norsk skriftspråk kalt samnorsk, men dette prosjektet ble formelt skrinlagt i år 2002. Nynorsken tok imidlertid opp flere trekk fra bokmålet under denne perioden og gikk samtidig vekk fra mange av prinsippene som lå til grunn for landsmål.

Etter grensene fra 2020 er det tre fylker som har erklært at de har nynorsk som språkform: Vestfold og Telemark, Møre og Romsdal og Vestland. I Rogaland er også flertallet av kommunene nynorskkommuner, men fylket har likevel erklært seg målformsnøytralt. Man finner nynorskkommuner i 7 av 11 fylker. Av Norges 356 kommuner er det 90 nynorskkommuner og 118 bokmålskommuner mens de resterende har erklært seg målformsnøytrale.[2] Ålesund kommune (etter grensene fra 2020) er den største kommunen med nynorsk som administrasjonsspråk.[3] Mellom 10 og 15 prosent av norske språkbrukere har nynorsk som skriftlig målform, målt etter antall elever i videregående skole.[4]

Innhold

Historie

Ivar Aasen og landsmålet

Den første systematiske granskning av det norske språket ble utført av Ivar Aasen, grunnleggeren av norsk språkvitenskap. På 1840-tallet reiste han rundt i landet og studerte dialektene. I 1848 publiserte han *Det norske Folkesprogs Grammatik* og i 1850 kom *Ordbog over det norske Folkesprog*. Den første skissa av en skriftspråksnormal kom i 1853 med *Prøver af Landsmaalet i Norge*. Aasen fullførte landsmålsnormalen med publiseringa av *Norsk Grammatik* i 1864 og *Norsk Ordbog* i 1873.

Aasens arbeid bygger på at dialektene hadde en felles struktur som gjorde dem til ett språk og skilte dem fra dansk og svensk. Det sentrale for Aasen ble derfor å finne fram til og vise det strukturelle samsvaret mellom dialektene. Alt målarbeidet til Aasen var tufta på dette synet, og det er klart og prinsipielt formulert i de første linjene i innledninga til *Norsk Grammatik*:

> « Det Tungemaal, som tilhører den norske Almue, har meget tilfælles med det svenske og dernæst ogsaa med det danske, men »

adskiller sig fra dem begge ved et Forraad af særegne Ord og Former, og har i det Hele saa meget eiendommeligt i Formen, at det ikke kan falde sammen med noget af disse Nabosprog, men maa nødvendig tænkes opstillet ved Siden af dem som en selvstændig Sprogform. I selve Grundlaget falder det nærmere sammen med den islandske Sprogform, som egentlig ogsaa er udgaaen fra Norge; men alligevel har dog den norske Form udviklet sig anderledes end den islandske, saa at ogsaa disse nu ere noget ulige.[5]

Den språkvitenskapelige følge av teorien var at Aasen så det som sin oppgave å abstrahere enheten i et foreliggende mangfold av dialekter. Da behøvde han et grunnleggende kriterium i vurderinga av de mange ulike formene, og dette fant han i begrepet «den fuldkomneste Form», som ble et av de mest sentrale begreper i språkteorien hans. I 1846 definerte han begrepet slik: «Som fuldkomneste Form ansees den, der stemmer mest overeens med de beslægtede Ord, med andre Ord af samme Slags, og med Formerne i det gamle Sprog. Saaledes er f. Ex *djup* fuldkomnere end *jup*, *Morgon* fuldkomnere end *Morgaa*, *Moron* og *Maaro*, *etla* fuldkomnere end *esle* og *elsje*.»[6] Ingen enkelt dialekt hadde alle de fullkomne formene: «Overalt tjener den ene Dialekt til at oplyse den anden; den fuldkomneste Form findes snart i Agershuus, snart i Bergens, snart i Kristiansands Stift».[6]

Gjennom ei slik systematisk sammenligning kunne man komme fram til et samlende uttrykk for alle norske dialekter, det Aasen selv kalte *grunndialekten* og som Einar Haugen har kalt *protonorsk*. Ut fra oppfatninga om et protonorsk rangerte så Aasen dialektene som mer eller mindre «ægte». Det var flere motpoler til begrepene «norsk», «fullkommen» og «ægte», men de to vanligste var «Bysprog» og «uægte». Ut fra denne rangeringa kom dialektene i Hardanger, Voss og Sogn øverst sammen med noen midlandske, som hallingmålet. Dialektene på det sentrale Østlandet og særlig bydialektene endte i andre enden av skalaen som de mest «uægte».[7]

Tanken om at granskninga skulle ende opp i et nytt skriftspråk, preget arbeidet hans fra første stund. En grunntanke for Aasen var at det skriftlige normalmålet – *grunndialekten* – skulle være nynorsk, ikke gammelnorsk. Han tok derfor ikke med grammatiske kategorier som ikke lenger fantes i det levende talemålet. Men samtidig skulle også de kategoriene som var arvet fra gammelnorsk og fortsatt fantes i talemålet, komme til uttrykk i skrift. Det har blitt sagt at Aasen bygde på dialektene og brukte gammelnorsk som appellinstans der han var i tvil om hva som var den fullkomne forma. Siden Aasen avviste at man fant alle grunndialektens fullkomne former i en enkelt dialekt, måtte landsmålsnormalen bygge på ei sammenligning mellom alle dialektene, der en tok ut det beste fra hver av dem. Haugen har tatt i bruk ordet *rekonstruksjon* framfor *konstruksjon*, i og med at Aasen gikk ut fra et levende talemålsgrunnlag. Han skrev i 1965: «Aasen meinte han hadde funne eit språk, medan andre sa han hadde funne opp eitt. Eg meiner vi no kan identifisere det som ein *rekonstruert*, *klassisk* standard for dei norske dialektane.»[8]

Gustav Indrebø har satt opp fire prinsipper som Aasen fulgte innenfor denne grunntanken i rekonstruksjonsarbeidet. Arne Torp og Lars S. Vikør har nevnt et femte:

1. *Det felles systemet i dialektene* i bøying og lydverk: Det var viktigere i normalspråket å få fram det felles systemet enn å få til et strengt fonetisk samsvar med enkeltdialekter.
2. *Sammenhengsloven*: Sammenhengen mellom nært beslektede ord skulle komme fram. Når en skreiv *kal**d**, hu**g**, r**i**va, Va**t**n*, skulle man også skrive *kal**d**t, hu**g**sa, r**iv**na, va**t**s-*, ikke *kalt, hu**k**sa, r**em**na, va**s**s-* selv om de siste formene var mest i samsvar med uttalen.
3. *Skriftsystemet i nabospråkene*: Aasen skrev for eksempel *g(j)-* og *k(j)-* i framlyd på samme måte som i dansk, det vil si ingen *j* framfor *i*, *y* og *ei* selv om uttalen var palatal.
4. *Det historiserende*: Man skulle kunne se sammenhengen med gammelnorsk, men likevel ikke slik at det kom på kant med de andre prinsippene.
5. *Morfologisk entydighet*: Hver bøyingskategori skulle ha et merke. For eksempel skulle intetkjønnsformer ha *-t* både i substantiv (*Huse**t**, Auga**t***) og i partisipp, adjektiv og determinativ (*lag**t**, funne**t**, grøn**t**, ope**t**, noko**t***).

I motsetning til de fleste andre som gikk med tanker om et landsmål i 1840-åra, så Aasen for seg et nytt bruksspråk som skulle fungere i praksis, og ikke et språk som bare skulle være til stas og brukes til vitenskapelige formål, som nedskriving av folkediktning. Derfor ville Aasen at det som ble skrevet på landsmål skulle være mest mulig enhetlig. Jo mer enhetlig det var, jo mer gjenkjennelig og lettlært ble språket, og desto større respekt ville det få. Aasen var en ihuga anti-ortofonist. Han hadde tatt på seg den vanskelige oppgave å gjøre et skriftspråk av et mangfoldig talemålsgrunnlag, og ei streng gjennomføring av prinsippet om samsvar mellom tale og skrift ville i utgangspunktet gjort oppgava meningsløs.[7]

Det pedagogiske for Aasen lå i den stabile normen og den indre sammenhengen i språket. Det var hovedgrunnen til at han la så mye inn på å motarbeide variasjon i språkbruken og endringer i landsmålsnormen helt fra 1850-åra til han døde. I tillegg til de praktiske hensyn la Aasen vekt på at språket skulle ha ei respektabel form. Dersom det skulle være konkurransedyktig med dansk, måtte det ha en viss historisitet og trekk som folk var vant med fra skriftspråka i dansk og svensk. Begge hensyn virket inn da han fulgte skriftsystemet i nabospråka, og når han valgte de mest historiserende dialektformene.[7]

Den nynorske skjønnlitteraturen begynnelse blir vanligvis forbundet med Aasens egen diktsamling *Symra* utgitt på Mallings Forlagsboghandel i juni 1863. I 1856 hadde Bernhardine Catharine Brun gitt *Nogle Decemberfrembringelser i Landsmaalet fra det Sydligste Søndhordland* og det regnes som den første boka på landsmål. Aasta Hansteen ga i 1862 ut *Skrift og Umskrift i Landsmaalet*.[9]

Benevnelsen «nynorsk» ble første gang brukt av Andreas Hølaas i desember 1877. Samme høst ga Arne Garborg ut boken *Den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse*, som ble omtalt i *Fedraheimen* 15. desember 1877. Ivar Aasen brukte benevnelsen «landsmål» i et brev fra oktober 1849, denne benevnelsen ble brukt til Stortinget i 1929 vedtok at betegnelsene *nynorsk* og *bokmål* skulle avløse henholdsvis *landsmål* og *riksmål*.[10]

Nynorsk hadde sin storhetstid i første halvdel av 1900-tallet, men har siden slutten av 1940-åra hatt en jevn tilbakegang i antall brukere.

Sidestillingsvedtaket

Med sidestillingsvedtaket fikk nynorsk status som offisielt skriftspråk i Norge 12. mai 1885. Dermed ble det sidestilt med bokmål. Vedtaket lød:[11]

> « Regjeringen anmodes om at træffe fornøden Forføining til, at det norske Folkesprog som Skole- og officielt Sprog sidestilles med vort almindelige Skrift- og Bogsprog. »

Vedtaket ble gjort med 78 mot 31 stemmer, og kom etter lang tids omfattende debatt. Hovedsakelig var partiet Høyre imot og partiet Venstre for. En av de mest ivrige pådriverne for sidestillingsvedtaket var Venstremannen Johan Sverdrup. Vedtakets viktigste funksjon var at det bante vei for økt bruk av nynorsk. I 1892 kom det også vedtak som åpnet for bruk av nynorsk i skolen og kirken; det siste gjaldt blant annet de nynorske salmene til Elias Blix.[11]

1900-tallet og språkreformene

Helt fra begynnelsen var det forskjellige syn blant målfolk på hvordan skriftnormalen skulle være. Ivar Aasen var naturligvis en autoritet, men tidlige målfolk som Aasmund Olavsson Vinje, Arne Garborg og Olaus Fjørtoft utviklet alle hver sin variant. Lengst fra Aasen sto Fjørtoft som argumenterte for direkte samsvar mellom skrift og dagligtale, selv skrev han på sunnmørsdialekten sin. Den første offisielle landsmålsrettskrivninga fra 1901 var stort sett i samsvar med Aasens landsmål. Salmedikting og bruk av nynorsk i kirkene (for eksempel representert ved Elias Blix) fikk stor betydning for nynorskens stilling.[12]

Det var først med samnorskpolitikken at normeringa av landsmålet tok ei anna retning. Tanken var ved gradvise endringer i de to skriftspråka å samle seg om én samnorsk normal. Den første reforma i denne retninga var rettskrivninga av 1907 for riksmål. Dette var riktignok hovedsakelig ei reform av dansk skriftspråk i retning av det dansk-norske talemålet, men hovedarkitekten bak denne reforma, Moltke Moe, så selv dette som det første skritt på veien mot samnorsk. Deretter fulgte 1910-rettskrivninga i landsmålet og 1917-rettskrivningene i både landsmål og riksmål. Alle disse reformene var relativt forsiktige i forhold til det som skulle komme, ikke minst fordi de mest radikale endringene var valgfrie.

Den moderne forma av nynorsk ble til gjennom rettskrivningsendringene av 1938 og 1959. Den mest markante endringa er at skrivemåten av ei hel rekke ord er endra. Mest oppmerksomhet har nok likevel det at det såkalte i-målet er fjernet fra læreboknormalen fått. Både endringa av skrivemåter og bøyingsmønster er stort sett gjort for å komme i samsvar med enten tradisjonelt bokmål eller nye samnorskformer i bokmål.

Som en konsekvens av disse reformene hadde både bokmåls- og nynorsknormalen et stort antall alternative skrivemåter og bøyingsmønster for mange ord. I utgangspunktet ble dette gjort for å kunne få til en gradvis overgang til de nye formene, men etter hvert så mange på valgfriheten i seg selv som et gode, fordi det gav mulighet til å velge former som ligger nærmere sitt eget talemål, ikke ulikt Fjørtofts syn. Mot dette har andre videreført Aasens syn på enhet, kontinuitet og indre struktur. Språkrådet og departementet har de siste åra jobbet for å stramme inn og rydde opp i rettskrivninga, og gikk i gang med arbeidet i november 2009.[13] Etter en prosess ble en ny norm uten sideformer innført fra 1. august 2012.[14] Tidligere hadde skriftnormalen to nivåer: hovedformer som ble brukt i lærebøker og av det offentlige (læreboknormalen), og sideformer som var tillatt i elevarbeider og offisielt ble regnet som korrekte.

Utviklinga av høgnorsk

Under prosessen med å fusjonere nynorsk og bokmål til samnorsk, ble den nynorske målforma betydelig endra fra det som først var Ivar Aasen sin språknormal. For eksempel er det ikke lengre svake og sterke hunkjønnsformer i nynorsk rettskrivning, og i-målet er i dag totalt borte fra nynorsken. Nynorsk er i realiteten ei fusjonering av det opprinnelige landsmålet med det dansk-norske koinéspråket *dannet dagligtale*, som ble snakka og skrevet på 1850-tallet. En liten minoritet har holdt seg tro mot den historiske normen som var utvikla av Ivar Aasen, og har fullstendig avvist disse forandringene av målforma som skjedde under samnorskprosessen. Rettskrivningsnormen som dette mindretallet anvender, er i dag kjent som høgnorsk. Ivar Aasen-sambandet er i dag en paraplyorganisasjon av foreninger og individ som jobber for å fremme høgnorsken.

Nynorsk sammenlignet med bokmål

Substantiv

Et grammatisk kjønn er en iboende egenskap ved substantiv. På norsk og de fleste indo-europiske språk så har hvert substantiv ei bøying som er avgjort av det grammatiske kjønnet knytta til substantivet.

Med unntak av bergensk[15], har alle de norske dialektene bevart alle de tre grammatiske kjønna fra norrønt.[16] I bokmål kan man velge å skrive med tre kjønn (hankjønn, hunkjønn, intetkjønn) som i nynorsk og de fleste norske dialektene eller to kjønn, utrum (felleskjønn) og neutrum (intetkjønn) som på dansk og bergensk. Til forskjell fra bokmål har nynorsk tre kjønn som alle er obligatoriske å bruke i likhet med de fleste dialektene og norrønt.

Bokmål følger hovedsakelig følgende bøyningsmønster for substantiv:[17]

Eksempler på substantivbøying i bokmål

	Entall		Flertall	
	Ubestemt	**Bestemt**	**Ubestemt**	**Bestemt**
Hankjønn	*en bil*	*bilen*	*biler*	*bilene*
Hunkjønn	*ei/en linje*	*linja/linjen*	*linjer*	*linjene*
Intetkjønn	*et eple*	*eplet*	*eple/epler*	*epla/eplene*

I bokmål erstattes hun* og hankjønnsformene stort sett av felleskjønn. På bokmål kan man velge å skrive med to eller tre kjønn, altså enten bare bruke felles- og intetkjønnsformene som for eksempel på dansk, eller bruke systemet med tre grammatiske kjønn, hankjønn, hunkjønn og intetkjønn. Blant annet er det ikke noe som skiller hankjønnsord og hunkjønnsord i flertall som vist i følgende bøyingstabell, der nesten alle flertallsformene har samme flertallsbøying:

Artikler i bokmål

	Entall		Flertall	
	Ubestemt	**Bestemt**	**Ubestemt**	**Bestemt**
Hankjønn	*en*	*-en*	*-er*	*-ene*
Hunkjønn	*ei/en*	*-a/-en*		
Intetkjønn	*et*	*-et*	*-/-er*	*-a/-ene*

I nynorsk er derimot substantivets kjønn fullstendig entydig – ei form av substantivet er bare knytta til ett kjønn. Det er ingen sammenfall for flertallsformene eller entallsformene i kjønn, i motsetning til bokmål. Systemet med grammatiske kjønn står altså langt sterkere i nynorsk enn i bokmål, som kan ses i følgende oversikt over de tilsvarende artiklene i nynorsk[18]:

Artikler i nynorsk

	Entall		Flertall	
	Ubestemt	**Bestemt**	**Ubestemt**	**Bestemt**
Hankjønn	*ein*	*-en*	*-ar*	*-ane*
Hunkjønn	*ei*	*-a*	*-er*	*-ene*
Intetkjønn	*eit*	*-et*	-	*-a*

Dette betyr at der man på bokmål kan bruke felleskjønnformene, lar ikke dette seg gjøre på nynorsk. Nynorsk har tre grammatiske kjønn som alle er obligatoriske å bruke. Nesten alle substantiv i nynorsk følger den ovennevnte bøyningstabellen. Bøyningene har mye til felles med mange dialekter rundt om i Norge, særlig vestlandske dialekter og dialekter på innlandet, men også flere dialekter på østlandet og rundt Oslofjorden som for eksempel vikværsk og grenlandsmål.

Substantiv i nynorsk, eksempler

	Entall		Flertall	
	Ubestemt	**Bestemt**	**Ubestemt**	**Bestemt**
Hankjønn	*ein bil*	*bilen*	*bilar*	*bilane*
Hunkjønn	*ei linje*	*linja*	*linjer*	*linjene*
Intetkjønn	*eit eple*	*eplet*	*eple*	*epla*

Det eneste obligatoriske regelbundne unntaket fra bøyingstabellen ovenfor for nynorske substantiv er at hunkjønnsord på -ing blir bøyde i -ar og -ane i flertall[19], akkurat som et hankjønnsord. For eksempel får ordet *endring* følgende bøying:

Hunkjønnsord på -ing får ei egen bøying i nynorsk

	Entall		Flertall	
	Ubestemt	**Bestemt**	**Ubestemt**	**Bestemt**
Hunkjønn	*ei endring*	endringa	*endringar*	*endringane*

Ellers oppfører de seg som hunkjønnsord i alle mulige andre sammenhenger. Dette unntaket kommer fra norrønt av og deles til dels med dagens islandsk og svensk.

Bøyingsverk

Et grammatisk kjønn er ikke karakterisert av substantivbøyinga aleine. Det avgjørende er at kjønnet styrer bøyinga av andre ord som *samsvarsbøyes* med substantivet. Dette gjelder *determinativ*, *adjektiv* og *partisipp*.

Bøyingsmønstera i nynorsk er svært like de tilsvarende i bokmål, men ulikt bokmål er hunkjønnsformene obligatoriske og må brukes der de finnes. For adjektiv og determinativ er det bare ei lita mengde med hunkjønnsformer igjen. Etter rettskrivinga av 2012 har heller ikke partisipp for sterke verb ei egen hunkjønnsbøying.

Adjektiv

Liten er et av få adjektiv med ei egen hunkjønnsbøying i nynorsk. Andre adjektiv med hunkjønnsbøyning er også de som er danna av determinativ som f.eks determinativet *eigen*, f.eks *særeigen* og *stadeigen* med hunkjønnsformene *særeiga*, *stadeiga*, som i «ein *særeigen* bil», «ei *særeiga* oppleving».

Bøyningseksempel av adjektivet *liten* (som predikativ)

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn
Bilen er ***liten***	Linja er ***lita***	Eplet er ***lite***

Bøyningseksempel av adjektivet *liten* (som attributt)

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn
Ein ***liten*** bil	Ei ***lita*** linje	Eit ***lite*** eple

De fleste adjektiv blir ellers bøyde som i bokmål, men adjektiv/partisipp med diftongending får ofte dobbeltkonsonanter i intetkjønn:

Bøyning, adjektiv med diftongending[20]

Hankjønn/hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
-	**-tt**	**-e**

Det vil altså si at det på nynorsk heter «det er ***greitt***», «det er ***leitt*** å høyre» osv.

Partisipp

Et av de mest markante trekka som skiller bokmål og nynorsk er bøyinga av perfektum partisipp. Nynorsk har et mer fullstendig bøyingssystem enn bokmål der både perfektum partisipp og adjektiv bøyes i kjønn og tall, her illustrert med ei sammenligning med adjektivet *raudt*[21] og partisippet *sendt*[22] av verbet *sende*. Perfektum partisipp er verb som fungerer som et adjektiv og blir derfor bøyde i samme grad som et adjektiv[23]

Sammenlikning med adjektivet *raudt* og partisippet *sendt*

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
Boksen er *rau**d***	Pakka er *rau**d***	Brevet er *rau**dt***	Pakkene er *rau**de***
Boksen er *sen**d***	Pakka er *sen**d***	Brevet er *sen**dt***	Pakkene er *sen**de***

På bokmål ville *sendt* bli brukt for alle kjønn samt. som flertallsform, mens det på nynorsk er ulik form for både hankjønn/hunkjønn, intetkjønn og flertall.

Samsvarsbøying for partisipp hender også for pronomen som i «eg/du/ho/han vart *sen**d*** til Oslo» og «det vart *sen**dt*** til Oslo», helt analogt til samsvarsbøying av adjektiv «eg/du/ho/han er *rau**d***», «det er *rau**dt***».

Det finnes flere slike bøyningsmønster på nynorsk for partisipp. Disse følger akkurat de samme mønstera som ovenfor, men bøyningsendingene er ulike. Bøyingsforma for partisippet er bunden av hvilken verbbøyningsklasse det er snakk om. For bokmål og nynorsk finnes det to verbbøyningsklasser kalt de svake og de sterke verba. Eksempelet ovenfor med *sendt* var en av bøyningene for de svake verba. I nynorsk får sterke verb (som f.eks verbet *skrive*) følgende partisippbøying[24]:

Partisippbøying for sterke verb i nynorsk

Hankjønn/hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
-en	**-e**	**-ne**

Eksempel på partisippbøying for det sterke verbet *kome*

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
Boksen er *kom**en***	Pakka er *kom**en***	Brevet er *kom**e***	Pakkene er *kom**ne***

På bokmål ville man ofte skrevet *kommet* i alle tilfella ennå det også er lov til å skrive *kommen* og *komne*. Partisippbøyinga kan sammenlignes med adjektivbøyinga i nynorsk/bokmål, da de følger akkurat de samme mønstera uten noen unntak. Akkurat som at det heter «boksen er *komen*» så heter det «boksen er *fin*» da både *fin* og komen er hankjønnsform og samsvarsbøyes med substantivet *boksen* som er hankjønn. Og akkurat som at det heter «brevet er *fint*» så heter det «brevet er *kome*» da både *fint*/*kome* er intetkjønnsformer og substantivet *brev* er intetkjønn. Det blir samsvarsbøying i begge tilfelle fordi ei tid av kopulaverbet *vere* benyttes (i begge tilfella presens av vere; *er*).

Flere eksempel på dette bøyningsmønsteret finnes nedenfor. Før rettskrivinga av 2012 fantes det også ei egen hunkjønnsbøyning, dette var et -i suffiks.

Alle partisipp og adjektiv må samsvarsbøyes både som attributt (f.eks «ei *raud/send* pakke») og etter kopulaverb (som i eksempla ovenfor, f.eks «pakka er *raud/send*»). Dette gjelder for alle tider av kopulaverba. Kjente kopulaverb i nynorsk er i stor grad de tilsvarende kopulaverba for bokmål. *Bli* og *verte* er slike kopulaverb som begge betyr *bli* og kan brukes om hverandre. *verte* har norrøne røtter og derfor mer fullstendig nynorskbøyning, *bli* har nedertyske røtter. Videre er *vere* også et kopulaverb som svarer til kopulaverbet være i bokmål og er det verbet som er nytta i eksempelet ovenfor (*er* er presens av *vere*). De refleksive verba i nynorsk og i bokmål er også kopulaverb der det må samsvarsbøyes.

Følges det ovennevnte bøyingsmønsteret for sterke verb med de nevnte kopulaverba så får vi følgende eksempelsetninger. Her samsvarsbøyes alle verb etter alle mulige tider av kopulaverba *vere*, *verte* og *bli*. Til sammenligning vil de tilsvarende verba i bokmål også utløse samsvarsbøyning, men bare i tall for partisipp - for eksempel skilles det i bokmål tradisjonelt bare mellom partisippformene *skrevet/skrevne*. Nedenfor er de alle de ulike verbtidene av disse kopulaverba som gir samsvarsbøying. Merk også at infinitiven av verba kan gi samsvarsbøyning i tillegg til de tidene nevnt nedenfor, f.eks «mannen ønskjer *å bli/verte* lauslat**en**».

Eksempel på samsvarsbøying med kopulaverb av sterke verbpartisipp

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
Protokollen er skriv**en**	Lista er skriv**en**	Brevet er skriv**e**	Breva er skriv**ne**
Mannen var lauslat**en**	Kvinna var lauslat**en**	Dyret var lauslat**e**	Gutane var lauslat**ne**
Guten har vore opptek**en**	Jenta har vore opptek**en**	Barnet har vore opptek**e**	Jentene har vore opptek**ne**
Tingen blir/vert forbod**en**	Rifla blir/vert forbod**en**	Skytevåpenet blir/vert forbod**e**	Skytevåpena blir/vert forbod**ne**
Mannen blei/vart drep**en**	Fluga blei/vart drep**en**	Dyret blei/vart drep**e**	Dyra blei/vart drep**ne**
Protokollen har blitt/vorte les**en**	Boka har blitt/vorte les**en**	Brevet har blitt/vorte les**e**	Bøkene har blitt/vorte les**ne**

Her har nynorsk store likheter med svensk. På svensk heter det «mannen är *upptagen*», «barnet är *upptaget*» og «kvinnorna är *upptagna*» som sammenlignet med det nynorske partisippet *oppteken* følger det samme systemet med bøyning i kjønn og tall, som vist i eksempelet i bøyningstabellen ovenfor. Partisippa i nynorsk blir altså bøyde i kjønn og tall akkurat som i svensk. Dette er i motsetning til bokmål og dansk hvor perfektum partisipp generelt sett bare bøyes i tall (bokmål; «mannen er *opptatt*», «kvinnene *er opptatt/opptatte*»).

Det finnes noen unntak fra disse samsvarsbøyningsreglene for både adjektiv og partisipp, dette er kjent som pannekakesetninger. De finnes særlig for adjektiv og er da svært like de tilsvarende i bokmål. I motsetning til bokmål så finnes også disse unntaka for partisipp, for eksempel i setninga «parkering er *forbode*», som nevnt i artikkelen om pannekakesetninger.

Eksempel på samsvarsbøying som attributt

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
Ein *skriv**en*** protokoll	Ei *skriv**en*** bok	Eit *skriv**e*** brev	To *skriv**ne*** brev

De svake verba samsvarsbøyes etter følgende mønster gitte i tabellene nedenfor. Det er særlig her nynorsk har store likheter med partisippbøyningssystemet i svensk da flere av disse verba også blir bøyde i kjønn og tall og flere av bøyningsendingene er like. Det svenske systemet står likevel sterkere da de har full samsvarsbøyning i kjønn og tall for blant annet a-verb, mens dagens nynorsk har bare ei form for a-verb i alle tilfelle, som vist nedenfor. I nynorsk er det også etter den nye rettskrivinga av 2012 mulig å la være å samsvarbøye partisipp av svake verb etter kopulaverb, men de må samsvarsbøyes som attributt[25]. I svensk er begge tilfelle obligatoriske.

Partisippbøyinga for a-verb[26]

Hankjønn/hunkjønn/intetkjønn/flertall
-a

Partisippbøying for e-verb (-de i fortid) og j-verb[27]

Hankjønn/hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
-d	**-t**	**-de**

E-verba med -te i fortid har de samme bøyningene som i bokmål:

Partisippbøyinga for e-verb (med -te i fortid)[28]

Hankjønn/hunkjønn/intetkjønn	Flertall
-t	**-te**

Partisippbøying for kortverb[29]

Hankjønn/hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
-dd	**-dd/-tt**	**-dde**

Eksempel på samsvarsbøying som attributt, svake verb

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
Ein ferdiglag**a** rapport	Ei ferdiglag**a** suppe	Eit ferdiglag**a** måltid	To ferdiglag**a** måltid
Ein nedlag**d** fabrikk	Ei nedlag**d** verksemd	Eit nedlag**t** føretak	To nedlag**de** føretak
Ein steng**d** veg	Ei steng**d** bru	Eit steng**t** gjerde	To steng**de** bruer
Ein halvgjor**d** rapport	Ei halvgjor**d** oppgåve	Eit halvgjor**t** arbeid	To halvgjor**de** rapportar
Ein nå**dd** milepåle	Ei nå**dd** grense	Eit nå**dd**/nå**tt** mål	To oppnå**dde** mål

Det blir tilsvarende bøyning når partisippet er etter et kopulaverb; «vegen er *steng**d***», «gjerdet er *steng**t***», «vegane er *steng**de***» men dette er valgfri bøyning etter rettskrivinga av 2012. Partisippbøyning av svake verb som attributt i kjønn og tall som vist i tabellen ovenfor er fortsatt obligatorisk, akkurat som i det svenske språket.

Determinativ

Determinativa i nynorsk skiller seg fra de i bokmål ved at mange av dem har ei egen hunkjønnsbøying som må samsvare med kjønnet til det etterfølgende substantivet som ofte ikke eksisterer i bokmål. I bokmål brukes oftest hankjønnsformene av determinativ og adjektiv også i hunkjønn slik at man i praksis har to kjønn som i riksmål og dansk. I nynorsk har man der i mot egne hunkjønnsformer som er obligatoriske å bruke.

Eiendomsord[30]

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
Min	Mi	Mitt	Mine
Din	Di	Ditt	Dine
Sin	Si	Sitt	Sine
Vår	Vår	Vårt	Våre

Alle disse orda eksisterer i bokmål, men hunkjønnsformene er påbudte i alle tilfelle. Altså kan man ikke skrive «*min* vakre jente» som man kan i bokmål men men må skrive «*mi* vakre jente».

Bøyninga av *ingen*[31]

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
ingen	inga	inkje	ingen

Hunkjønnsforma *inga* finnes forøvrig på bokmål også, men ikke forma *inkje* (tilsvarende forma for *inkje* i bokmål er *intet*).

Eksempler:

- Eg har ***ingen*** bil
- Eg har ***inga*** hytte
- Eg har ***inkje*** hus
- Eg har ***ingen*** hytter

Bøyninga av *egen*[32]

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
eigen	eiga	eige	eigne

Eksempel:

- Min ***eigen*** bil

- Mi ***eiga*** hytte
- Mitt ***eige*** hus
- Mine ***eigne*** bilar

Bøyninga av *noen*[33]

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
nokon	noka	noko	nokre/nokon

Eksempel:

- Eg har ikkje sett ***nokon*** bil
- Eg har ikkje sett ***noka*** hytte
- Eg har ikkje sett ***noko*** hus
- Eg har ikkje sett ***nokre***/***nokon*** bilar

Bøyninga av *annen*[34]

Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn	Flertall
annan	anna	anna	andre

Eksempel:

- Ein ***annan*** bil
- Ei ***anna*** hytte
- Eit ***anna*** hus
- To ***andre*** bilar

Videre har også determinativet *einkvan* bøyning i alle kjønn (som ikke betyr enhver, men «en eller annen»).

Verb

Generelt sett er skillet mellom sterke verb og svake verb i nynorsk og de fleste av de norske dialektene større enn på bokmål. På bokmål kan man for eksempel velge å bøye både svake og sterke verb med endinga -et i presens perfektum, i stedet for å skille dem ved å bruke -a for svake verb og -et for sterke verb. For eksempel kan det svake verbet kaste bøyes som *kastet* på bokmål i stedet for å benytte den særegne forma *kasta*. Dette lar seg ikke gjøre i nynorsk, hvor det må være et skille mellom sterke og svake verb, altså kan man bare skrive *kasta*.

Verb i nynorsk deles inn i to kategorier, sterke eller svake. På nynorsk (og særlig høgnorsk) kalles de svake verbene kalles av og til linne verb. Svake verb er videre delt inn i forskjellige verbkategorier: a-verb, e-verb, j-verb og kortverb. Dette avgjør hva for ei bøying verbet får, både for partisippet og de forskjellige verbtidene. For eksempel vil e-verb med -te i preteritum bare ha partisippbøying i tall, mens e-verb med -de får partisippbøying i kjønn og tall, som vist i partisippseksjonen. Også verbsystemet i nynorsk har mange likheter med svensk, der også verb er delte inn i sterke/svake og mange av bøyningsendingene er de samme (-ar i presens for a-verb blant annet).

Svake verb i Nynorsk[35]

Infinitiv	presens	preteritum	presens perfektum	Verbkategori
å kaste	kastar	kasta	har kasta	a-verb
å kjøpe	kjøper	kjøpte	har kjøpt	e-verb (-te preteritum)
å byggje	byggjer	bygde	har bygt	e-verb (-de preteritum)
å krevje	krev	kravde	har kravt	j-verb
å bu	bur	budde	har budd/butt	kortverb

Det er ofte viktig å identifisere hva slags bøyingsklasse et verb hører til for å vite hvordan det blir bøyd. Som man ser her vil j-verb ha -je/-ja i infinitiven. e-verb har -er i presens og a-verb har -ar i presens og -a i preteritum.

Sterke verb i Nynorsk[36]

Infinitiv	presens	preteritum	presens perfektum
å skrive	skriv	skreiv	har skrive
å drepe	drep	drap	har drepe
å lese	les	las	har lese
å tillate	tillèt	tillét	har tillate

Alle sterke verb har inga ending i presens og preteritum og det eneste skillet mellom disse formene er et vokalskifte[37].

På nynorsk kan man i motsetning til bokmål velge om man vil skrive med -e infinitiv eller -a infinitiv (altså enten *skrive*/*skriva*)[38]. Man kan også velge å skrive med et system som bruker både -a endinger og -e endinger avhengig av hvilket verb det er snakk om, dette kalles kløyvd infinitiv[39]. Dette er trekk som er svært utbredde i norske dialekter.

Parverb

Det finnes parverb både i bokmål og nynorsk, men parverbsystemet i nynorsk er mer uttalt enn i bokmål. Et parverb har to bøyinger avhengig av om verbet tar et objekt eller ikke, altså om verbet er transitivt eller ikke[40]. Eller sagt på en annen måte, om verbet er kausativt eller ikke. For eksempel på bokmål så skilles alle sterke verb som er parverb i preteritum på følgende måte, avhengig om de tar et objekt. Følgende er eksempel på det sterke verbet *brenne* i bokmål.

- Jakka ***brant*** (verbet tar intet objekt)
- Jeg ***brente*** jakka (verbet tar et objekt)

Det som skiller bokmål og nynorsk for parverb er at det i nynorsk ikke bare skilles i preteritum som i dette eksempelet, men i alle verbtider. Dette er typisk i flere norske dialekter og det er et trekk som også deles med det svenske språket og i andre germanske språk som tysk. I dansk skrift var det opprinnelig ikke sterke parverb. Dette har ført til at parverbsystemet i bokmål er noe redusert for de sterke verba ennå slike parverb er vanlig i dialekter for alle tider, ikke bare preteritum.

Her har vi igjen parverbet *brenne* bare på nynorsk. Den øverste bøyinga er bøyinga for når verbet ikke tar noe objekt, mens det nederste er for når verbet tar et objekt. Mange norske dialekter har dette systemet, f.eks flere trønderske dialekter har typisk formene *brinn* og *brenn* i presens avhengig av om verbet tar et objekt eller ikke.

Parverbet *brenne* i nynorsk

	Infinitiv	**presens**	**preteritum**	**presens perfektum**	**perfektum partisipp, han/hunkjønn**	**perfektum partisipp, intetkjønn**
Intransitive verbformer:	å brenne	brenn	brann	har brunne	brunnen	brunne
Transitive verbformer:	å brenne	brenner	brende	har brent	brend	brent

Eksempel	
Intransitivt verb	**Transitivt verb**
Låven ***brenn*** ned	Eg ***brenner*** ned låven
Hytta ***brann*** ned	Dei ***brende*** ned hytta
Bygninga ***har brunne*** ned	Han ***har brent*** ned bygninga

Partisippa for parverba

En stor forskjell mellom parverba i bokmål og nynorsk er også partisippa for parverba. Bokmål har bare ei partisippform (f.eks vil det på bokmål bare hete «hytta er *utbrent*» i alle tilfelle). Derimot har nynorsk (og også svensk) to partisippformer som skiller mellom om man vil si noe om den handlende eller ikke, i motsetning til bokmål. Dette stammer fra at parverba ovenfor har ei bøyning for når det ikke sies noe om den handlende (intransitiv verbbøyning) og ei anna bøyning for når det sies noe om den handlende (transitiv verbbøyning), som vist i eksempelet ovenfor.

Ei setning «Hytta er *utbrunnen*» sier ingen ting om at noen har brent hytta ned, den bare stadfester at hytta har brent til grunnen. Dette er i tråd med at *brunnen* er ei form knytta til det intransitive verbet. De intransitive verbformene sier ingen ting om den handlende, som i eksempelet «Hytta *brann*». Setninga «Hytta er *utbrend*» sier i midlertid noe om den handlende, den sier at hytta er brent ned til grunnen av noen. Det er fordi *utbrend* er ei form knytta til de transitive verbformene, som vist i bøyningstabellen ovenfor. De transitive verbformene sier tydelig noe om den handlende; «Eg *brenner* ned låven». En slik nyanseforskjell finnes for alle parverb og man kan i nynorsk velge hvor presis man vil være når man sier noe om årsaka til handlinga. Denne graden av hvor presis man vil være finnes ikke på bokmål eller dansk.

Et annet eksempel er partisippformene for parverbet *knekke* som har forma *knokken* for intransitive verb og *knekt* for transitive verb. «Greina er *knokken*» sier ingen ting om ei årsak (f.eks at noen har knekt den), mens «Greina er *knekt*» sier tydelig at det er noen som har knekt den. Dette er i tråd med de tilsvarende verbtidene for hvert av parverba. «Greina *knakk*» (intransitiv bøyning) sier ingen ting om den handlende, mens «Eg *knekte* greina» (transitiv bøyning) sier noe om den handlende.

Passive verbformer

Passiv verbform på bokmål dannes ved suffikset *-(e)s*, som i *hentes*. På nynorsk blir denne konstruksjonen danna ved suffikset *-ast*. Suffikset oppstod i norrøn tid ved at det refleksive pronomenet *sik* smeltet sammen med verbet. I dialektene brukes *-as/-es*, og *-ast* er hentet fra moderne islandsk. For eksempel finnes passivforma *hentast* av verbet *hente*. Det er likevel en viktig skilnad mellom nynorsk og bokmål på dette punktet og det er at det kun er lov til å benytte passivforma av et verb når det står et hjelpeverb foran (som f.eks *må*, *skal*, *vil*, *burde*). Passivforma på bokmål kan være både refleksiv og ikke-refleksiv, mens den på nynorsk bare kan være ikke-refleksiv og dette gjøres ved å sette et hjelpeverb foran passivforma av verbet. For eksempel lar det seg ikke gjøre å skrive «pakka *hentast* i dag» på nynorsk, da må det heller skrives om ved hjelp av verba *vere*/*bli*/*verte*, f.eks «pakka vert *henta* i dag».

Hovedgrunnen til dette er fordi det på generelt grunnlag kan oppstå forvirring om noe har ei refleksiv betydning eller ikke-refleksiv betydning, som «han slåast». Man kan da spørre seg om personen blir slått eller om han sloss. For akkurat dette verbet finnes det en nyanse, men på generelt grunnlag gjør det ikke det. Det er den ikke-refleksive konstruksjonen som er eldst i norsk og det er derfor denne som i hovedsak er tillatt. Islandsk og norrønt har også dette som den eneste mulige passivkonstruksjonen.

Eksempler
Eska skal ***berast***
Barna må ***reddast***
Døra vil ***opnast***
Sykkelen burde ***seljast***

Det er viktig å poengtere at det er refleksive verb i nynorsk som i alle andre skandinaviske språk, og disse er ikke de samme som passive verbformer[41]. Eksempel på slike verb er *synast* og *kjennast*. Disse verba bøyes i tid, det samme hender ikke med passive verbformer. Ei god ordbok vil normalt vise en bøyningstabell om verbet er et refleksivt verb, mens det ikke vises noen bøyningstabell for passive verbformer.

Refleksive verb

Verbet *kjennes* i nynorsk

Infinitiv	**presens**	**preteritum**	**presens perfektum**
å kjenn**ast**	kjenn**est**	kjen**test**	har kjen**st**

Generelt sett bøyes nesten alle refleksive verb etter dette bøyningsmønsteret.

Eksempel
Dyna byrjar å *kjenn**ast*** varm
Maten *kjenn**est*** kald
Bollene *kjen**test*** kalde
Det *har kjen**st*** godt
Det kan *kjenn**ast*** kaldt

Stumme t-er

Perfektum partisipp og preteritum i noen verbklasser ender i bokmål på *-et*. Aasen hadde opprinnelig med denne t-en i landsmålsnormalen, men siden den er stum i dialektene, ble den strøket allerede i den første offisielle rettskrivninga fra 1901. Eksempler er bokmålsformene *skrevet* og *hoppet* som i nynorsk skriftspråk heter *skrive* og *hoppa* (landsmål: *skrivet, hoppat*).

Pronomen

Følgende er pronomen i bokmål, som kan sammenlignes med den tilsvarende tabellen for nynorsk under. Pronomen er kasusbøyde i både nynorsk og bokmål.

Pronomen i bokmål

Subjektform	Objektform	Eiendomspronomen
jeg	meg	min, mi, mitt
du	deg	din, di, ditt
han hun det, den	ham/han henne det, den	hans hennes
vi	oss	vår, vårt
dere	dere	deres
de	dem	deres

Pronomen i nynorsk[42]

Subjektform	Objektform	Eiendomspronomen
eg	meg	min, mi, mitt
du	deg	din, di, ditt
han ho det	han henne/ho det	hans hennar
vi/me	oss	vår, vårt
de/dokker	dykk/dokker	dykkar/dokkar
dei	dei	deira

Pronomenet «den» finnes ikke på nynorsk (bare demonstrativet *den* som i «*den* flotte kvinna»)[43]. Man bruker i stedet de personlige pronomena *han*, *hun* og *det* avhengig av kjønnet til substantivet, akkurat som i tysk, islandsk og flere andre europeiske språk. Dette er også svært vanlig i mange dialekter og er som følge av den språklige arven fra norrønt. Dette trekket har ikke bokmål som følge av at bruken av demonstrativet *den*/*det* smitta over til pronomen. Så i bokmål blir både *den* og *det* ikke bare brukt som demonstrativ, men også som pronomen.

Nynorsk	Bokmål
Kor er boka mi? ***Ho*** er her	Hvor er boka mi? ***Den*** er her
Kor er bilen min? ***Han*** er her	Hvor er bilen min? ***Den*** er her
Kor er brevet mitt? ***Det*** er her	Hvor er brevet mitt? ***Det*** er her

Merk også at eiendomspronomen alltid vil være etterstilte i nynorsk som i dette eksempelet, med mindre man ønsker å framheve eiendomsrelasjonen; «Det er *mi* kone og berre *mi*!». Dette er et av trekka som gjør norsk unikt fra svensk og dansk da de alltid har eiendomspronomen foranstilt, som i «min bil». Som følge av bokmålets danske arv er det ofte valgfritt om man vil skrive «min bil» eller «bilen min». På nynorsk er bare sistnevnte tillatt.

Ordvokabular

Nynorsk har tradisjonelt vært prega av *purisme* i ordforrådet med avgrensing mot ord av dansk og nedertysk opprinnelse[44], selv om disse orda kan være utbredt i dialektene. Likevel har purismen vært i en langt mindre grad enn i andre språk, som for eksempel islandsk. I stedet for ord nedarva fra dansk og nedertysk har det i nynorsk heller vært lagt vekt på tilsvarende ord av norrøne røtter. Nynorsk har derfor et betydelig større vokabular til felles med islandsk og færøysk enn bokmål. Formelt er denne purismen i nynorsk nå stort sett avskaffa, men mange tradisjonelle nynorskord er godt innarbeidde og preger det moderne skriftspråket. Dette står i kontrast til bokmål og dansk som historisk ikke har hatt en lignende språkpurisme og har i stor grad hatt stor aksept for ord nedarva fra andre språk, et eksempel er det danske ordet «teenager» arva fra engelsk.

Ordformer

Det man ofte først tenker på når man sammenligner nynorsk og bokmål er iøynefallende forskjeller som ordformene *eg* og *ikkje* kontra *jeg* og *ikke*. Som mange slike frekvente ord finnes disse i mange varianter i dialektene, for eksempel *e(g)/æ(g)*, *(e)i*, *je* og *ikkje*, *inte*/*ente*, *itt(e)*. Forskjellen mellom bokmål og nynorsk er at mens bokmål hovedsakelig har hentet formene fra det danske skriftspråket eller det dansk-norske talemålet, er det nynorske standardspråkets former hentet fra Aasens (re)konstruerte grunndialekt, og således ment å representere de forskjellige dialektformene.

Et eksempel er formene *hovud* og *hode* som i dialektene også kan hete *håve*, *hau(d)*, *høvv*, *huvvu*, *huggu*, *hue* og flere. D-en er for det meste stum, bortsett fra i sunnmørsforma *haud*. Vokalen *o* har ofte en åpen uttale, det vil si *å* eller *ø*, og dette finner vi i formene den sørvestlandske *håve* og det trondheimske *høvv*. En slik åpen *o* kan også bli til kort vokal som i *høvv*, *huvvu* og *huggu*. De to siste formene har beholdt endevokalen *u* og denne har påvirket o-en ved *jamning*. Ellers kan trykklette endevokaler svekkes til *e* som i *håve* og østlandsforma *hue*, eller forsvinne helt (apokope) som i *høvv*. Videre er lang *v* i noen dialekter herdet til *g* som i *huggu*, mens v-en i andre tilfeller er falt bort som i den sammentrekte forma *hau(d)*. Bokmålsforma *hode* kommer på sin side direkte fra det dansk-norske koinéspråket, trolig som et kompromiss mellom det danske *hoved* og det norske *hue*. Ei anna side av saken er at både *hode* og andre former fra vårt største standardspråk nå sprer seg i dialektene, trolig på grunn av bokmålets dominans og prestisje.

Et annet eksempel er formene *hol* og *hull*. Igjen har vi en åpen *o* som forklarer dialektformene *hål*, *høl* og *håll*. Bokmålsforma kommer på sin side fra den danske skriftforma (med den forskjellen at man i dansk rettskrivning forenkler doble konsonanter i slutten av ord: *hullet*, men *et hul*).

Talt nynorsk

Talt nynorsk er ofte referert til som nynorsk normaltalemål (normert nynorsk)[45]. Dette er til kontrast til normaltalemålet til bokmål som uoffisielt er standard østnorsk[46]. Nynorsk normaltalemål (normert nynorsk) er lite utbredt utenfor situasjoner hvor man er bunden av manus, som nyhetsopplesere og skuespillere.[47] For eksempel benyttes nynorsk normaltalemål særlig av *NRK* og *TV2* ved nyhetssendinger[48]. Nynorsk normaltalemål er også å finne i teater som ved *Det Norske Teatret* og er også brukt av lærere. Det er heller ikke unormalt å legge dialekten sin tettere opp mot nynorsk i formelle kontekster for flere dialekttalere[49]. Målrørslas slagord siden 1970-tallet har vært: «Snakk dialekt – skriv nynorsk!» som har marginalisert bruken av nynorsk normaltalemål til å hovedsakelig bli brukt i kontekst av et manuskript. Dette er til kontrast med normaltalemålet til bokmål (standard østnorsk) som er ei av de mest utbredde taleformene i landet og benyttes i alle sosiale settinger. Likevel snakker nærmere 80 % av befolkninga en dialekt som skiller seg fra standard østnorsk eller en annen variant av talt bokmål.[50]

De færreste dialekttalende nordmenn vil si at de snakker nynorsk, men det er ikke uvanlig i nynorskens kjerneområder.

Nynorskens stilling

Utvikling fra slutten av 1800-tallet til i dag

Etter å ha blitt introdusert i de første skolekretsene på slutten av 1800-tallet, fikk nynorsken stadig større oppslutning gjennom første halvdel av 1900-tallet. Det var oftest i forbindelse med språkreformer, som gav nye rettskrivninger i bokmål eller nynorsk, at sistnevnte målform øket sin utbredelse. Da måtte skolene likevel bytte ut flere av lærebøkene, og mange benyttet anledninga til å gå over til nynorsk. Viktige år i så måte var 1907, 1917 og 1938, som alle medførte betydelige hopp i antallet nynorskkretser. I toppåret 1943 hadde halvparten av landets skolekretser innført nynorsk, noe som omfattet over en tredjedel av skoleelevene. Fra sitt kjerneområde på Vestlandet hadde da nynorsk bredt seg til de fleste fjell- og dalstrøk på Østlandet (fra Hedmark til Telemark), ut til kystkommuner på Agder og til store deler av Trøndelag, Nordland og Troms. Bokmålet holdt kun stand på lavlandet og kysten av Østlandet, i byene langs kysten og enkelte industristeder inne i landet i Telemark, Agder og Vestlandet, samt deler av Trøndelag, Nordland og Troms og hele Finnmark.

Etter krigen ble utviklinga reversert og nynorsk opplevde i stedet en kraftig tilbakegang gjennom hele 1950- og 60-tallet. Den var noe mindre fram mot midten av 70-tallet, da nynorskandelen stabiliserte seg på 17 % og hadde ei viss økning. Fra midt på 1990-tallet har det derimot vært en jevn tilbakegang, og i januar 2019 hadde 11,96% av grunnskoleelevene nynorsk som hovedmål (mot 16,4 % i 1996 og 30% i 1950).

Nedgangen skyldes delvis at nynorsken forsvant fra skolekretser i Trøndelag og Nord-Norge før den fikk rotfeste, delvis demografiske endringer med sterk folkevekst i byene, som hovedsakelig bruker bokmål. Det er ikke kjent hvor stor del av befolkninga som helhet som brukte nynorsk da skolemålsprosenten var på topp i etterkrigstiden. I nynorskens kjerneområder er nå alle generasjoner nynorskbrukere, mens steder der nynorsken kom inn og gikk ut i løpet av et tiår eller to, har nynorskbrukerne alltid vært i mindretall.

Ifølge Ottar Grepstads publikasjon Språkfakta 2015, oppgir 15 % av de spurte at de helst brukte nynorsk eller både bokmål og nynorsk privat, mot 12 % i 1995 og 14 % i 2005.[51]

Antallet nynorskelever i moderne tid

Om man ser på antallet elever i grunnskolen med nynorsk som registrert hovedmål, er de fleste av dem (90,2 %) lokalisert til de fire vestlandsfylka (Østlandet 7,9%, Sørlandet 1,8 % og Trøndelag/Nord-Norge 0,1 %). Men selv på Vestlandet er nynorskelevene i mindretall: 40,1 % bruker nynorsk – mens 59,9% bruker bokmål. (Dette skyldes det store antallet bokmålselever i Bergen, Stavanger og de andre vestlandsbyene.) I Nord-Norge og Trøndelag finnes det praktisk talt ingen nynorskelever – og på Østlandet og Sørlandet er de lokalisert til følgende regioner: Nord-Gudbrandsdalen, nordlige Valdres, øvre Hallingdal, Vest-Telemark og Setesdalen – samt de øvrige innerste bygdene i agderfylka. Moderne norske dialekter tales over hele landet, men det er bare på Vestlandet utenom de største byene og i de østlandske fjellbygdene at nynorsk skriftspråk står sterkt. Det vil si at de fleste dialekttalere har bokmål som sitt primære skriftspråk.

Hvis en ordner landsdelene og fylkene etter prosentvise andeler nynorskelever, ender en opp med følgende tall (skoleåret 2018/19): Vestlandet (40,1%), Sørlandet (3,6%), Østlandet (1,9%), Trøndelag (0,0008 %), Nord-Norge (0,0002 %) – Sogn og Fjordane (97,9%), Møre og Romsdal (49,4%), Hordaland (38,4 %), Rogaland (22,8%), Oppland (16,7 %), Telemark (9,4%), Aust-Agder (4,6%), Vest-Agder (3,0%), Buskerud (2,0%). Hvis en derimot rangerer fylkene etter antallet nynorskelever for skoleåret 2018/2019 i absolutte tall, blir rekkefølgen noe endret: Hordaland (24 433), Møre og Romsdal (16 158), Rogaland (14 436), Sogn og Fjordane (13 632), Oppland (3 483), Telemark (1884), Vest-Agder (737), Aust-Agder (684), Buskerud (679).

Siden år 2000 er det kun Riksmålsforbundet som har utført undersøkelser av antallet nynorskbrukere utover elever i grunnskolen med nynorsk som registrert hovedmål. Språkrådet bestilte en slik undersøkelse sist i 1995.[52]

Stilling i kommunene i dag

Av 422 kommuner i 2019, hadde 113 kommuner nynorsk som tjenestespråk, altså et vedtak om at statsorgan skal bruke nynorsk som tjenestespråk når de henvender seg til kommunen skriftlig. 155 hadde bokmål og 154 var nøytrale. Dette utgjør henholdsvis 27 %, 37 % og 36 % av kommunene, et tall som har holdt seg forholdsvis stabilt siden 1970-tallet. Man finner nynorskkommuner i ti av nitten fylker, hvorav alle kommunene i Sogn og Fjordane har valgt nynorsk som tjenestespråk. I motsatt ende av skalaen finner man Vestfold med bare bokmålskommuner. Etter lov om målbruk i offentlig tjeneste fra 1980 blir tjenestemålet i fylkeskommunene avgjort etter hvor mange bokmålskommuner og nynorskkommuner det er i fylket. Nøytrale kommuner blir ikke regnet med. Alle kommunene som er nøytrale er i praksis bokmålskommuner. Av kommunene som har nynorsk som målform er det 23 kommuner hvor mer enn 99% av elevene ved skolene i kommunen har bokmål som målform.

Bruk i medier og av institusjoner

De fleste av de største avisene i Norge har noen artikler skrevne på nynorsk, som blant annet *VG* og *Aftenposten*[53][54] men er hovedsakelig bokmålsdominert. Det er også riksdekkende aviser som bare har nynorsk som si målform, blant dem er *Dag & Tid* og *Framtida.no*. Mange lokalaviser har også valgt nynorsk som si eneste målform, blant annet *Firdaposten*, *Hallingdølen*, *Hordaland* og *Bø Blad*. Mange aviser er også offisielt målformsnøytrale og velger målform som det passer dem, blant annet *Klassekampen* og *Bergens Tidende*. Kommersielle produkt som er produserte i kjerneområda av nynorsken har også nynorsk som målforma si, som for eksempel *Gamalost frå Vik*. Mange dataprogram som tjener hele landet har ofte alternativet hvor man kan velge mellom nynorsk og bokmål, dette gjelder særlig de som er produserte av den norske staten.

Bruk av skriftmål i det offentlige er regulert av «lov om målbruk i offentleg teneste» vedtatt i 1980. Statlige organer har plikt til å utarbeide minimum 25 % av all skriftlig informasjon på hver målform.[55] Alle har i tillegg rett til å få svar på skriftlig kommunikasjon med det offentlige på den målforma de velger.[56] Statlige medier som *NRK* har også plikt til å bruke et minimum av 25 % av hver målform i tekst og som normaltalemål, vedtatt av Stortinget i 1970.[57] På bakgrunn av blant annet dette stadfestet NRKs direktørmøte 19. juni 2007 at 25 % av TV- og radiosendinger skal bli presenterte på nynorsk normaltalemål og minst 25 % av innholdet på nettsida nrk.no skal være på nynorsk[58]. Det er også krav om at statsorganer og offentlige institusjoner som universitet må ha innhold skrevet på nynorsk[59]. Enhver student i Norge skal ha muligheta til å ta eksamenen sin på enten bokmål eller nynorsk som studenten føler for.

Det har med jevne mellomrom dukket opp saker der elever i videregående skoler i nynorsk-dominerte områder har fått pensumbøker på nynorsk mye senere enn de tilsvarende bøkene på bokmål har kommet til bokhandlene, i en del tilfeller lenge etter at skoleåret har startet. Studenter som har registrert nynorsk som eksamensmålform ved universiteter og høyskoler har opplevd å blitt anmodet om å skifte til bokmål som eksamensmålform for at foreleser eller administrasjon skal slippe å oversette eksamen til nynorsk.[60] Dette er imidlertid å regne som et klart brudd på målloven.[61]

Skjønnlitteratur på nynorsk

Den første skjønnlitteraturen på nynorsk ble gitt ut på Aasens tid, dels av Aasen selv. Kjente salmediktere inkluderer Elias Blix og Edvard Hoem. Tor Jonsson, Ruth Lillegraven, Olav Aukrust, Olav Nygard, Tore Ørjasæter og Olav H. Hauge er viktige nynorsklyrikere. Sentrale forfattere av bøker for barn er Einar Økland, Maria Parr og Rasmus Løland. Andre viktige bidrag til nynorsk skjønnlitteratur inkludert drama er Tarjei Vesaas, Jon Fosse og Kjartan Fløgstad.[9] Jan Inge Sørbø framhever også Halldis Moren Vesaas‘ lyrikk, Olav Duun (*Menneske og maktene*), Marie Takvam (*Dåp under sju stjerner*), Gro Holm (*Løstølsfolket*) og Sjur Bygd. Sørbø tror at nynorskbevegelsen var avgjørende for at disse ble forfattere. Sørbø mener det var avgjørende for nynorskens anerkjennelse som høyverdig språk at det ble skrevet skjønnlitteratur av høy kvalitet, i tillegg til gudstjenester og bibeltekster på nynorsk.[62] Blant senere forfattere framhever Sørbø Gunnhild Øyehaug, Maria Parr, Ruth Lillegraven, Agnes Ravatn og Olaug Nilssen.[12]

Mons Litleré arbeidet på slutten av 1800-tallet med oversettelse blant annet av Bjørnstjerne Bjørnson og Knut Hamsun. Han var en pioner i utgivelser av bøker på landsmål og var redaktør for avis på landsmål.

Konsekvenser av nynorsk som minioritetsspråkform

Den marginaliserte bruken av nynorsk gjør at barn kjenner det nynorske standardspråket langt dårligere enn bokmål før de lærer å lese, slik at det i større grad må læres på skolen. Bokmålets dominans gjør også at de som primært skriver nynorsk, både leser og skriver mer bokmål enn bokmålsbrukere leser og skriver nynorsk. De nasjonale mediene, inkludert TV, radio, aviser, tegneserier og bøker, er de samme over hele landet, så det er først og fremst gjennom regionale TV- og radiosendinger, region- og lokalaviser, skole, yrkesliv (avhengig av yrke) og privat kommunikasjon at nynorsken står sterkere i nynorskområdene enn i resten av landet. Siden det nynorske standardspråket er mindre utbredt enn bokmål i skrift og tale, er nynorsk markert mens bokmål er umarkert. Det vil si at nynorskbrukere oftere må forklare og forsvare sitt språkvalg. Dette har nynorsk felles med mange minoritetsspråk, og det kan forklare hvorfor negative holdninger til språket er utbredt.[63]. Minoritetsspråk blir ofte oppfattet som stygge sammenlignet med majoritetsspråket.[64]

Se også

- Bokmål
- Riksmål
- Høgnorsk
- Samnorsk
- Språkrådet
- Noregs Mållag
- Norsk Målungdom
- Slepp nynorsken til!

Referanser

1. ^ «Norsk». *Språkrådet* (norsk). Besøkt 11. mai 2020.
2. ^ «Forskrift om målvedtak i kommunar og fylkeskommunar (målvedtaksforskrifta) - Lovdata». *lovdata.no*. Besøkt 11. mai 2020.
3. ^ Stenberg, Marius André Jenssen (15. desember 2019). «Ålesund blir landets største nynorskkommune». *NRK* (norsk nynorsk). Besøkt 23. mars 2020. «Den nye storkommunen Ålesund blir landets største nynorskkommune, trass i at dei aller fleste som bur i området skriv bokmål. Det får folk til å ønskje at Ivar Aasen aldri blei født.»
4. ^ Forlag, Gyldendal Norsk. «Hovuddrag i norsk språkhistorie | Gyldendal». *www.gyldendal.no* (norsk). Besøkt 10. august 2018.

5. ^ Ivar Aasen (1864). *Norsk Grammatik*. Christiania: B. T. Mallings Forlagsboghandel. Arkivert fra originalen 23. februar 2008.
6. ^ a b Ivar Aasen (1846). «Om en Ordbog over det norske Almuesprog samt en dertil hørende Grammatik.». *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede* (4).
7. ^ a b c Oddmund Løkensgard Hoel (1996). *Nasjonalisme i norsk målstrid 1848-1865*. Oslo: Noregs Forskingsråd. ISBN 82-12-00695-6.
8. ^ Einar Haugen (1975). «Konstruksjon og rekonstruksjon i språkplanlegging: Ivar Aasens grammatikk.». I Magne Myhren. *Ei bok om Ivar Aasen. Språkgranskaren og målreisaren*. Oslo: Samlaget. ISBN 9788252104257.
9. ^ a b Krøger, Cathrine: Imponerende epos. *Prosa*, nummer 3, 2018, s. 16
10. ^ Grepstad, Ottar: «Då landsmålet blei nynorsk». *Dag og Tid*, 20. desember 2013, s.32.
11. ^ a b Norgeshistorie.no, Oddmund Løkensgard Hoel: «Då nynorsk vart offisielt språk» (http://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/artikler/1553-da-nynorsk-vart-offisielt-sprak.html). Hentet 21. des. 2016.
12. ^ a b *Dag og Tid*, 15. jnui 2018, s. 28.
13. ^ http://språkrådet.no/Toppmeny/Aktuelt/Klarsignal-for-a-setja-i-gang-nynorskrevisjon/
14. ^ http://språkrådet.no/Toppmeny/Aktuelt/Nynorskrettskrivinga-skal-bli-enklare-/
15. ^ Skjekkeland, Martin (10. september 2018). «dialekter i Bergen». *Store norske leksikon* (norsk). Besøkt 19. desember 2018.
16. ^ «Grammatisk kjønn og variasjon i norsk». *Språkrådet* (norsk). Besøkt 19. desember 2018.
17. ^ «Bøying». *www.ressurssidene.no*. Besøkt 18. desember 2018.
18. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
19. ^ «Språkrådet». *elevrom.sprakradet.no*. Besøkt 19. desember 2018.
20. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
21. ^ «Bokmålsordboka | Nynorskordboka». *ordbok.uib.no*. Besøkt 19. desember 2018.
22. ^ «Bokmålsordboka | Nynorskordboka». *ordbok.uib.no*. Besøkt 19. desember 2018.
23. ^ «Språkrådet». *elevrom.sprakradet.no*. Besøkt 19. desember 2018.
24. ^ «Språkrådet». *elevrom.sprakradet.no*. Besøkt 13. september 2018.
25. ^ «Arkivert kopi». Arkivert fra originalen 13. januar 2017. Besøkt 12. januar 2017.; Nye reglar: samsvarsbøying av perfektum partisipp
26. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
27. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
28. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
29. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
30. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
31. ^ «Bokmålsordboka | Nynorskordboka». Besøkt 14. juli 2018.
32. ^ «Bokmålsordboka | Nynorskordboka». Besøkt 14. juli 2018.
33. ^ «Bokmålsordboka | Nynorskordboka». Besøkt 14. juli 2018.
34. ^ «Bokmålsordboka | Nynorskordboka». *ordbok.uib.no*. Besøkt 16. august 2018.
35. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
36. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
37. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
38. ^ «Rettleiing om konsekvent nynorsk» (norsk). Besøkt 14. juli 2018.
39. ^ Skjekkeland, Martin (2017-12-14), «kløyvd infinitiv» (http://snl.no/kl%C3%B8yvd_infinitiv) (på no), *Store norske leksikon*, http://snl.no/kl%C3%B8yvd_infinitiv, besøkt 2018-07-14
40. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
41. ^ Fridtun, Kristin (2011). «NTNU Nynorsk for studentar» (PDF). Besøkt 15. juli 2018.
42. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
43. ^ «Språkrådet». Besøkt 14. juli 2018.
44. ^ «Nordisk purisme». *Språkrådet* (norsk). Besøkt 11. august 2018.
45. ^ «Normering av nynorsk talemål». *Språkrådet* (norsk). Besøkt 12. august 2018.
46. ^ (PDF) https://meta-nord.w.uib.no/files/2012/01/bokmaal-main_v10kds.pdf.
47. ^ Veka, Olav og Alf Hellevik: Nynorskboka. Oslo: Aschehoug, 1997.
48. ^ «Sportsanker fekk mediemålpris». *www.firda.no* (norsk). 21. april 2015.
49. ^ «Nynorsk som talemål» (norsk). Besøkt 22. juli 2018.
50. ^ Kjell Venås (1998). «Dialekt og normaltalemålet». *Apollon* (1). ISSN 0803-6926. Arkivert fra originalen 24. juli 2011.
51. ^ «3 Noreg - Ivar Aasen-tunet». *www.aasentunet.no*. Arkivert fra originalen 16. januar 2017. Besøkt 9. januar 2017.
52. ^ «Spørreunderøking om bruk av nynorsk og om "Noreg"/"Norge", Språkrådet». Arkivert fra originalen 10. oktober 2007.
53. ^ Haugtrø, Beate (28. mai 2018). «Aftenposten opnar for nynorsk». *Framtida* (engelsk). Besøkt 11. august 2018.
54. ^ Langåker, Svein Olav B. (21. mars 2017). «Opnar opp for meir nynorsk i VG». *Framtida* (engelsk). Besøkt 11. august 2018.
55. ^ «Oppfølging av lov om målbruk i offentleg teneste (Kirke- og kulturdepartementet)».
56. ^ «Lov om målbruk i offentleg teneste, §6.».
57. ^ «Spørsmål til kultur- og kirkeminister Valgerd Svarstad Haugland (KrF)». Stortinget.
58. ^ Fordal, Jon Annar. «Språkreglar i NRK». *NRK*. «Minst 25 prosent av verbalinnslaga i radio og fjernsyn skal vere på nynorsk. … Vedteke på NRKs direktørmøte 19. juni 2007.»
59. ^ «Lov om målbruk i offentleg teneste [mållova] - Lovdata» (norsk). Besøkt 14. juli 2018.
60. ^ Det finnes også eksempler på tilfeller der man får en eksamen på nynorsk selv om man har valgt eksamen på bokmål. Noe som er tilfelle ved eksamen i stordyrsykdomer ved Norges Veterinærhøyskole. «Ble bedt om å droppe nynorsk». Dagsavisen. Arkivert fra originalen 22. august 2011.
61. ^ «Lov og forskrift om målbruk i offentleg teneste, §7.».
62. ^ Nynorsken styrkte den norske litteraturen. ‘‘Dag og Tid’’, 1. Juni 2018
63. ^ Tove Bull (2004). «Nynorsk som minoritetsspråk». *Språknytt* (3-4). ISSN 0806-2870. Arkivert fra originalen 1. desember 2007.
64. ^ Veka, Olav og Alf Hellevik: Nynorskboka. Oslo: Aschehoug, 1997.

Litteratur

- Hovuddrag i norsk språkhistorie, 4. utgåve, 2. opplag, 2016. Arne Torp og Lars Vikør.

Eksterne lenker

- Målbruksstatistikk fra Språkrådet (http://www.sprakradet.no/Spraklige-rettigheter/Spraklege-rettar-som-gjeld-bruken-av-norsk/Maallova/Statistikk/)
- Språkfakta 2015 fra Ivar Aasen-tunet (https://web.archive.org/web/20170116102220/http://www.aasentunet.no/iaa/no/sprakfakta_2015/)
- Antall elever i grunnskolen etter målform og fylke fra SSB (http://ssb.no/287078/elevar-etter-elevens-malform-og-fylke.1.oktober)
- Bokmålsordboka og Nynorskordboka (http://ordbok.uib.no/)
- Framtida.no - siste om nynorsk (http://framtida.no/tags/nynorsk/)